

ETHEM NEJAT VE EĞİTİM TARİHİMİZDEKİ YERİ

*Hamza ALTIN**

ÖZET

1882 yılında İstanbul'da doğan Ethem Nejat, eğitim tarihimizde önemli yere sahip bir Osmanlı eğitimcisidir. Manastır, Bursa ve İzmir öğretmen okullarında müdürlük yapmıştır. Ethem Nejat'ın öğretmen yetiştirme alanındaki çalışmaları ile ön plana çıktığını görmekteyiz.

Ethem Nejat, Fransız etkisi taşıyan mevcut Osmanlı eğitim sistemine karşı çıkmış bunun yerine gençlere kendi başına hareket kabiliyeti kazandıracak, kendisiyle barışık ve özgüveni olan bireyler yetiştiren bir eğitim sistemini savunmuştur.

Ülkenin içine düştüğü kötü durumdan kurtarılması için yapılması gerekenlerin başında eğitimin ıslah edilmesini gören Ethem Nejat, bunun için öğretmene nitelik kazandırılmasını ister. Ona göre öğretmen yetiştiren okullar, başta müfredat, fiziki yapı, öğretim metotları vb. olmak üzere yeniden yapılandırılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Ethem Nejat, Dârümuallimîn, Dârümuallimat, Maarif, Muallim, Muallime, Mektep.

ETHEM NEJAT AND HIS ROLE IN OUR EDUCATION HISTORY

ABSTRACT

Ethem Nejat, who was born in 1882, was the most important Otoman Educator in our education history. He worked as a director at teachers' training schools in Bursa, Manastır and İzmir. It has been seen that Ethem Nejat had made a lot of studied about training teachers.

Ethem Nejat, had opposed to Otoman Educaion System which was influenced by French impression, instead of this, he had defended an education system which provides a free behavior capability to yaung people and raises people who ara at peace with each other and have self-confidence.

Ethem Nejat, who has seen that in order to rescue the country from this difficult condition, the first step is to improve the educationsystem, wanted to provide high qualities to teachers.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

According to him, teachers' training schools must be made strong by courses, physical structure and education methods.

Key Words: Ethem Nejat, Dârümuallimîn, Dârümuallimat, Maarif, Muallim, Muallime, Mektep.

Hayatı

1882 yılında İstanbul'da doğan Ethem Nejat, Üsküdar İdadisi ve Ticaret Mekteb-i Âlisinden mezun oldu. Yurt dışına çıkarak II. Abdülhamit rejimine muhalefet etti. II. Meşrutiyet ile birlikte ülkeye döndü ve maarif alanında birçok vazife aldı. Balkan Savaşlarında Manastır'da öğretmen okulunda müdürlük yaptığı sırada Sırp'lara esir düştü. Bilahare kaçarak İstanbul'a gelen Ethem Nejat, Bursa İzmir, Dârümuallimînlerinde idarecilik¹, Beden Eğitimi, Pedagoji öğretmenliği ve Muğla, Eskişehir, Adana, İzmir de maarif müdürlüğü yaptı.²

Ethem Nejat, coşkun, heyecanlı sürekli değişim peşinde koşan bir yaratılışa sahipti. Yaşadığı dönemde öğretmenlik mesleğini benimsemiş kişiler arasında aktif rol oynadı. Öğretmenler arasında örgütlenme çalışmalarına önem veren Ethem Nejat, eğitim ile ilgili çeşitli derneklerin yanında Türk Gücü, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası gibi birçok siyasi kuruluşta da vazife aldı.³

Eskişehir'de görevli iken gönüllü olarak I. Dünya savaşına katıldı. I. Dünya Savaşı sonlarına doğru Türk Ocakları tarafından Almanya'ya gönderilen bir grup öğrenci içerisinde Ethem Nejat da bulunmaktaydı. Ancak burada Marksist faaliyetler içerisinde yer aldı⁴ ve Almanya seyahatinden sonra Marks'ın görüşlerini savunmaya başladı.⁵ Bu nedenle Ethem Nejat'ın fikir hayatını iki safhaya

* Elazığ Evren Paşa İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Öğretmeni, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi.

¹ Şebal, No: 96, 1 Mayıs 1330, s. 474.

² Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul, 2001, s. 279.

³ Ethem Nejat'ın kurucuları arasında bulunduğu adı geçen teşekküllerden birincisi yani "Türk Gücü" Türkçü gençlerin 1913 yılında kurduğu paramiliter bir gençlik örgütüdür. Dernek, İttihat ve Teraki'nin yan kuruluşuydu ve marşı Ziya Gökalp tarafından yazılmıştı. İkincisi ise daha sonra Türkiye Komünist Partisi ile bütünleşen Mütareke Dönemi Marksist fırkalardandı. Bkz: Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler, II. Meşrutiyet Dönemi*, c. I, İstanbul, 1998, s. 483; Tayip Duman, "Ethem Nejat'ın Eğitim Görüşü", *Atatürk Döneminden Günümüze Cumhuriyetin Eğitim Felsefesi ve Uygulamaları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 2006; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler, Mütareke Dönemi*, C.II, İstanbul, 1999, s. 482.

⁴ Fethi Tevetoğlu, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*, Ankara, 1967, s. 83.

⁵ Mustafa Ergün, *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri*, Ankara, 1996, s. 91; Hilmi Ziya Ülken, Ethem Nejat'ın pozitivism düşüncesi içinde, başlangıçta üretici

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

ayırarak gerekmektedir; İttihad-ı İslam görüşü ağır basan Türkçü görüşü, ikinci olarak ise Marksist görüşü.⁶

Samsun Maarif müdürü iken Rusya'ya kaçan Ethem Nejat, 1921 yılında Bakû'de toplanan Türkiye İştirakiyyun Fırkası Kongresi'ne Eskişehir temsilcisi olarak katıldı. Daha sonra davet üzerine, Mustafa Suphi ve arkadaşları ile birlikte, Ankara'ya gelirken, 29 Aralık 1921 yılında Trabzon açıklarında Yahya Kaptan ve adamları tarafından öldürüldü.⁷

Eserleri

Ethem Nejat hayatı boyunca yayınladığı kitapları yanında birçok gazete ve mecmuada makale yazdı. Yazı hayatı da kendi hayatı gibi renklidir. Türkçülüğü savunduğu yıllarda, Türk Yurdu, Say ve Tetebbu, Şuray-ı Ümmet, Siper-i Saika, Ulum-i İctimaiye ve İktisadiye isimli dergilerde birçok konuyu kaleme aldı.⁸

Ethem Nejat, ayrıca Türkçü ve İslamcı kimliğiyle, daha çok İslamcı kalemlerin yer aldığı Sırat-ı Müstakim mecmuasında da çok sayıda makale yayınladı. Bu makalelerin çoğunun eğitim ile ilgili olduğunu görmekteyiz. Bahsi geçen makalelerin bazıları şunlardır;

“Terbiye-i Umumide Noksanlık Var”, C.7, S.177, 1327.

“Çocuğun Terbiyesinde Valide”, C.7, S.157, 1327.

“Gezinti- Mektep ve Terbiye Bahisleri”, C.6, S.138, 1326.

“Kız Mektepleri”, C.6, S.156, 1327.

“Amerika'da İslam”, C.4, S.85, 1326

“Dârümuallimînler- Ziraat- Askerler”, C.5, S.122, 1326.

“Mekteplerde Alaim-i Cevviye Rasathaneleri”, C.5, S.130, 1326.

görüşlere sahip iken sonraları sosyalist olduğunu belirtmektedir. Bkz: Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul, 1998, s. 206.

⁶ Ethem Nejat, genel eğitim, öğretmen yetiştirme vb. konularda yazdıkları daha doğrusu bu çalışma için ulaştıklarımız Rusya'ya kaçmadan önceki döneme ait olanlardır. Dolayısı ile eğitim hadisesine Marksist gözlükler ile nasıl baktığına dair elimizde yayınlanmış kaynak mevcut değildir. Fakat şunu söylemek gerekir ki, Ethem Nejat, Marksist olmadan önce de döneminde, toprak, ziraat, emek kavramlarının altını en fazla çizen eğitimci olmuştur. Mesela kitaplarını yayınladığı matbaanın ismi “Çiççi”dir. Türkiye'de konu ile ilgili eser veren yazarlar Ethem Nejat'ın bu görüşleri ile Cumhuriyet dönemi Köy Enstitülerinin kurulması arasında bağlantı kurmuşlardır.

⁷ Erden Akbulut, *Milli Azadlık Savaşı Anıları*, İstanbul, 2006, s.30- 62; Fethi Tevetoğlu, *a.g.e.* s. 250–267.

⁸ Ethem Nejat, *Türklük Nedir ve Terbiye Yolları*, (Yay. Haz. Faruk Öztürk) İstanbul, 2001, s. 16.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

“Japonya’da Mektepler”, C.6, S.137, 1326.

“Mektep Tatilleri”, C.6, S.149, 1327.

“Terbiye-i Fikriye”, C.5, S.126, 1326.

“Fransız Usul-ü Tahsili ve Zararlarımız”, C.5, S. 108, 1326.⁹

Ethem Nejat’ın yayınladığı kitapları ise şunlardır;

“Türklük Nedir ve Terbiye Yolları”, İstanbul, 1329.

“Terbiye-i İptidaiye Islahatı”, İzmir,1331.

“Çiftlik Müdürü”, İstanbul, 1329.

“Yiğit Türkler”, İstanbul, 1329.

Ethem Nejat’ın eğitimin çeşitli konular ile ilgili görüşlerini, anlayabileceğimiz bir diğer yayın ise “Terbiyevi Yeni Fikir” isimli daha çok pedagoji ile ilgili yazıların yer aldığı dergidir. Bu dergide genel eğitim, öğretmen yetiştirme vb. konularda yazılar neşretti. Tarım eğitimine özel bir önem verdiğini bildiğimiz Ethem Nejat, bu konuyla ilgili olarak çıkan “Toprak” isimli derginin sorumlu müdürlüğünü yapmıştır.

Genel Eğitim Görüşleri

Ethem Nejat’ın eğitim görüşünün hatta dünya görüşünün temelinde “*Mektep*” vardı. O, milletin her anlamda kalkınması için yapılması gereken yenilikleri okuldan başlayarak yapmak taraftarıydı. Meşrutiyet fikrinin gelişmesi, Türk ordusunun güçlenmesi, Türk milletini güçlü ve zinde kılmak, milletin kaderi hâline gelen bazı hastalıklardan kurtulması, ülke ziraatının geri kalmışlığı gibi ilk bakışta birbirinden çok farklı olan bu sıkıntıların çözüm yeri Ethem Nejat’a göre okuldur.¹⁰ Millî varlığımıza yönelen tehditler içinde sarılacağımız kuvvetlerin başında da okul gelmektedir. O, “*Müdafaa-i milliyenin beşiği, esası mekteptir*” demektedir.¹¹

Osmanlı okullarında Fransız eğitim sisteminin etkisinin bütünüyle ortadan kalkmasını isteyen Ethem Nejat, bu eğitim sisteminin tamamen kokuştığına inanmaktaydı. Ona göre gençlerimize kendi başına hareket kabiliyeti verecek, kendi kendisinden sorumlu, özgüveni olan ve kendi değerini kavratacak bir eğitim sistemi gerekmektedir. Bu sebeple eğitim sistemimizdeki

⁹ Abdullah Ceyhan, *Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad Mecmuaları Fihristi*, Ankara, 1991, s. 108–109.

¹⁰ Ethem Nejat, *Türklük Nedir ve Terbiye Yolları*, İstanbul, 1329, s.39–43.

¹¹ Ethem Nejat, “Müdafaa-i Milliye ve Terbiye”, *Yeni Fikir*, C. II, S.9, Mart 1329, s. 268.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Fransız etkisinden kurtularak Amerikan yahut Avrupa'daki ülkelerden İsviçre, Almanya veya İngiltere sistemini hâkim kılmalıyız. Çünkü adı geçen bu ülkelerde yirmi bir yaşına gelen bir genç iş bulmak, çalışmak amacıyla dünyanın öbür ucuna gidebilir. Fakat Fransız sistemine göre yetişen bir insanın bu tarz bir hareket içine girmesi mümkün değildir.¹²

Eğitim bütün kademeleri ile ilgilenilmesi ve onların ıslah edilmesi gerektiğini savunan Ethem Nejat, var olan durumun kimseye yararı olamayacağı kanaatindeydi.

Ona göre gözden geçirilmesi ve geleceğe hazırlanması gereken eğitim kurumlarından biri de ilköğretim okullarıydı. Ethem Nejat'a göre bunların amacına hizmet etmeleri için yapılması gerekenler şöyleydi;

1. Evvela halkın bilgi ve kültürünü yükseltmeli ve onların aydınlanmaları sağlanmalıdır.

2. Söz konusu okullarda öğrencilere milliyet hissi telkin edilmelidir.

3. Genel dersler bilgiden ziyade kabiliyete hitap etmelidir. İrade terbiye edilmelidir.

4. İlköğretim kurumlarında ziraata önem verilmeli ayrıca öğrencileri köy hayatını medenileştirecek yönde yetiştirmelidir.

5. Zevk ve estetik sahibi bireyler yetiştirilmelidir.

6. Öğrencilere her şeyden önce insan olma bilinci verilmeli, onlara sorumluluk duygusu aşılanmalıdır.¹³

Ethem Nejat, eğitimde düz liselere, hatta uzmanlık alanı olmayan lise öncesi birinci ve ikinci kademelerdeki bütün okullara karşıdır. Ona göre öğrenciler küçük yaşlarda ziraat, ticaret ve sanayi gibi meslek gruplarına yönlendirilmelidirler. Okullarda kültür derslerinin yanı sıra adı geçen meslek dersleri de olmalıdır. İdadilere, duruma göre, iki senelik uzmanlık okulları ilave edilmelidir.¹⁴

Ethem Nejat, yalnızca okullarda öğrencilerin eğitilmesinin yetersiz olacağını düşünmekteydi. O toplumun tümünü eğitmek

¹² Ethem Nejat, "Fransız Usulü Tahsilin Zararları", *Sırat-ı Müstakim*, C.V, S.108, 9/1326, s. 65–66.

¹³ Ethem Nejat, *Terbiye-i İptidaiye Islahatı*, İzmir, 1331, s. 13; Mustafa Ergün, *a.g.e.*, s. 96.

¹⁴ Ethem Nejat, "Liselere mi Başka Mekteplere mi Muhtacız", *Sırat-ı Müstakim*, C. V, S. 110, 9, 1326, s. 91–92.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

gerektiğini savunmaktaydı. Bunun için de sadece öğretmenlerden değil, din adamlarından, İlköğretim müfettişlerinden vb. yararlanmak gerektiğini vurgulamaktadır. Halk okullarının açılması gereklidir. Burada konunun uzmanlarınca verilecek konferanslarla halkın aydınlatılması mümkün olacaktır.¹⁵

Toplumu kurtaracak kurumlardan birinin medreseler olduğunu söyleyen Ethem Nejat, Medreselerin mevcut durumunun baştan aşağı değiştirilmesi gerektiğini belirtmekteydi. Ona göre bu kurumlar, mürşitler ve kurtarıcılar ocağı olmalıydı.

Medresenin ıslah edilmesine ilave olarak buradan mezun olacak mürşitlerin, halkı aydınlatmak için, çok iyi yetişmiş olmaları gerekmektedir. Bu kimseler, sosyolojiyi iyi bilmeli, tıptan anlamalıdır. En önemlisi mürşit, iyi bir öğretmen olmalıdır. Köylünün, işçinin, çiftçinin çocuğunu karanlıktan hurafelerden, batıl inançlardan kurtarıp, günün şartlarına göre yetiştirebilmelidir.¹⁶

Öğrencilerin okul binalarında fazla kalmalarını sakıncalı bulan Ethem Nejat, onların hareketsizlik miskinlikten kurtarılması gerektiğini düşünmekteydi. Kötü kokulu sınıflar, bir hapishaneyi andıran okullar çocukların bedensel aynı zamanda zihni gelişmesini engellemektedir. Çocukların sınıflarda pineklemeleri engellenmeli onların yerine haşarı, ateşin çocuklar yetiştirilmelidir. İlerisi için ümit vaat eden çocuklar bunlardır.¹⁷ Bu nedenle öğrenciler doğaya, kırlara hiç olmazsa sıklıkla okul bahçesine çıkartılmalıdırlar. Öğrencileri bahçeye ve kırlara çıkartmayan öğretmenlerin bu tutumlarının tembellikten kaynaklanmaktadır. Çünkü sınıf ortamında öğrenciyi zapt etmek daha kolaydır.¹⁸ Ayrıca öğretmenler öğrencilerin oyun oynamalarına izin vermeli ve oyunun eğitimdeki yerini kavramalıdırlar.¹⁹

Ethem Nejat, eski öğretmenlerin tatilde de öğrencileri ders çalıştırdıkları, tatili elinde defter kitapla geçiren öğrencileri takdir ettiklerini ancak bunun sakıncalı olduğunu söylemekteydi. Tatilde öğrenciler dinlenmeli, eğlenmeli, spor yapmalıdır. Taşradan gelen öğrenciler memleketlerine, köylerine, kasabalarına dönmeli buraların

¹⁵ Cavit Binbaşoğlu, *Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi*, İstanbul, 1995, s. 88.

¹⁶ Ethem Nejat, *Türklük Nedir ve Terbiye Yolları*, s. 18.

¹⁷ Ethem Nejat, “Mekteplerimizde Canlı, Ateşin, Hayat İsteriz”, *Yeni Fikir*, C..III, S.14, 1329, s. 426–428.

¹⁸ Ethem Nejat, “Terbiye-i Bedeniyye Nasıl Ehemmiyet Veriyorlar... Bizde, Avrupa’da”, *Yeni Fikir*, C. I, S.3, 15 Şubat 1327, s. 70.

¹⁹ Ethem Nejat, “Mektepler ve Oyun”, *Tanin*, NO: 944, 6 Nisan 1326, s. 3.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

temiz havasını teneffüs ederek, doğayla içli dışlı yaşayarak tatillerini geçirmelidirler.²⁰

Kısacası; öğrencileri oyundan men eden, onları teknik geziye çıkartmayan ve onları sadece defter kitap ile yoran öğretmen, yetersiz öğretmendir hatta öğretmenliği bilmiyor demektir²¹

Öğrencileri yürümeye daha doğrusu cebri yürüyüşe alıştırmak için haftanın bir gününde öğretmen ve öğrencisi ile birlikte bütün okul bir gezinti yapmalıdır. Bu yürüyüşler sadece güzel havalarda değil karlı, yağmurlu havalarda da olmalıdır. Bu şekilde öğrenciler zorluğa hazır hâle gelmelidirler.²²

Ethem Nejat'a göre milletimizin ruh ve beden sağlığı ve gelişimi için, “*Dağlı, bayırlı, ovalı*” olmalıyız. Bunu gerçekleştirmek amacıyla şehir hayatına veda etmek gerekmektedir. Öğrencilerimizi şehir dışına çıkartarak, gezdirmeli doğayı sevdirmeli, molalarda kendi yemeklerini kendilerinin pişirmelerini sağlamalıyız. Bu hayatın çocuk terbiyesindeki yeri önemlidir. Ama aynı zamanda daha çok gençlerimizde görülen devrin ölümcül hastalıklarından veremin önlenmesi için de gereklidir.²³

Avrupa’da okullarda her sene verilen iki üç aylık tatillerde zengin, fakir bütün öğrenciler öğretmenleri gözetiminde tatile çıkıyor. Bazen ulaşım araçları ile ama daha çok yaya olarak geziyor ve çadır da kalıyorlar. Bu olay, öğrencilerin her anlamdaki gelişmesine katkı sağlıyor.²⁴

Ethem Nejat, bazı dersleri diğerlerine nazarla daha kıymetli görmektedir. Onun özel önem atfettiği derslerden biri de beden eğitimi dersidir. Bu dersin okullarda hakkıyla işlenmesine dikkat edilmelidir. Ethem Nejat, Beden eğitimi halkın hatta öğretmenler ve aydınların, “*Hamballık, cambazlık, pehlivanlık*” diye değerlendirip, hor görmelerini karşı çıkmıştır.²⁵ Çocukların henüz okuldayken asker gibi yetişmelerini isteyen Ethem Nejat, bunun için beden eğitimi dersinden faydalanılması gerektiği görüşündeydi. O, Japonların, Rusları yenilgiye uğratmalarında beden eğitimi dersine verdikleri

²⁰ Ethem Nejat, “Mektep Tatilleri”, *Sırat-ı Müstakim*, C.VI, S.149, 1327, s. 302–303.

²¹ Ethem Nejat, “Gezinti- Mektep ve Terbiye Bahisleri”, *Sırat-ı Müstakim*, C.VI, S.138, 1326, s. 123.

²² Ethem Nejat, *Türklük Nedir ve Terbiye Yolları*, s. 38.

²³ Ethem Nejat, “Dağlı, Bayırlı, Ovalı Olmalıyız”, *Yeni Fikir*, C.III, S.19, Kanun-i Sani 1329, s. 587–593.

²⁴ Ethem Nejat, “Tatil Muhacereti”, *Yeni Fikir*, C.I, S.4, 15 Mart 1329, s.102.

²⁵ Yahya Akyüz, *Türkiye’deki Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri*, Ankara, 1978, s. 159.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

önemin etkisinin büyük olduğuna inanmaktaydı.²⁶ Ona göre “*Amerika’nın güneyinde bilmem ne hükümetinin dağlarını sayamayan çocuk sınıfını geçmeli fakat terbiye-i bedeniye ve askeriye dersine önem vermeyen ve altı numaradan az alan çocuk sınıfta kalmalıdır*”²⁷

Ülkemizde beden eğitimine gereken önemin verilmediğini söyleyen Ethem Nejat, bu yönde bir kamuoyunun oluşması gerektiğini savunur. Eğitimcilerimiz bu dersin önemini kavramalı ve bunu dile getirmelidirler. Memlekette çıkan gazeteler bu konunun gerekliliğine vurgu yapmalıdırlar. Terbiye-i bedeniye kongrelerine gençlerimiz gereken önemi vermelidirler.²⁸

İzcilik, o zamanki ismiyle “*Keşşaflık*” da Ethem Nejat’a göre gençlerimizin eğitiminde önemli bir vasıta. Avrupa’da hızla yayılan izciliğin (Boy Scout) ülkemizde yerleşip yaygınlaşmasında emeği geçenlerden biri de Ethem Nejat’tır.²⁹

Ethem Nejat’ın, eğitim anlayışında musiki de önemli yer tutar. Fakat bu konuda seçici olmak lazımdır. İnsana tembellik, uyuşukluk telkin eden müzikten uzak durmak gerekir. Fakat “*Gençlerimize çeviklik ve zindelik bahşeden*” musiki faydalıdır. Bunlara okullarımızda yer verilmelidir. Musiki genç beyinlere edebiyatın yerleşmesi için de şarttır. Ayrıca musiki ile çocuklarımızın his dünyasının gelişmesine yardımcı oluruz.³⁰ Ama uzmanı tarafından hakkıyla öğretilmeyen müzikten ise fayda yerine zarar gelir. Hatta böyle bir durumda müzik dersi ahlakın sukûtuna dahi sebep olabilir.³¹

Öğretmen Yetiştirme İle İlgili Fikirleri

Ethem Nejat, öğretmen yetiştirme fikri ile öne çıkmış bir eğitimcidir. Eğitimin merkezine öğretmeni koyan Ethem Nejat, öğretmenin mükemmel yetiştirilmesi için gereken çözüm yollarını da sunmuştur. Ona göre öğretmen yetiştirme işi ıslah edilmeden hiçbir eğitim reformunun başarıya ulaşması söz konusu değildir.³²

Öğretmen, bir ülkenin ilerlemesinde en önemli amillerden biridir. Gelişmiş, medeni ülkeler öğretmenlerine çok şey borçludurlar.

²⁶ Ethem Nejat, “Japonya’da Mektepler” *Sırat-ı Müstakim*, C.VI, S.137, 1326, s. 108.

²⁷ Ethem Nejat, *Türklük Nedir ve Terbiye Yolları*, s. 35.

²⁸ Ethem Nejat, “Terbiye-i Bedeniye Nasıl Ehemmiyet Veriyorlar... Bizde, Avrupa’da”, s. 71.

²⁹ Gökhan Uzgören, *Türk İzcilik Tarihi*, İstanbul, 2000, s. 1.

³⁰ Ethem Nejat, “Terbiye ve Musiki”, *Yeni Fikir*, C.III, S.16, Teşrin-i Evvel 1329, s. 493.

³¹ Ethem Nejat, “Terbiye ve Musiki”, s. 495.

³² Tayip Duman, *a.g.m.*, s. 77.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

Örneğin Almanların bu gelişmişlik seviyesine gelmelerinde öğretmenlerin payı çok büyüktür.³³

Ethem Nejat'ın öğretmen yetiştirme ile fikirleri için başvurulacak en önemli eserlerinin başında 1331 (1914) yılında yayınlanan “*Terbiye-i İptidaiye Islahatı*” isimli eseri gelir. Aslında bu eser İzmir’de maarif müdürü olarak görev yaparken Aydın Vilayeti yöneticilerinin talebi üzerine Aydın için hazırlanmış bir rapor mahiyetindedir. Fakat düşünceleri ve öğretmen yetiştirmek için ileri sürdüğü fikirler ülke geneli içindir.³⁴

Ethem Nejat, Darümuallimin ve Darümuallimat, ayırt etmeden bütün öğretmen okullarının ıslah edilmesini, çağın gereklerine cevap vermesini istemekteydi. Hanım öğretmen yetiştiren Dârümuallimatları da erkek öğretmen yetiştiren okullar kadar önemsemekteydi. Çünkü bu okullardan yetişen kadın öğretmenler ülkenin kızlarını eğiteceklerdi. Kızların eğitimine önem vermemek dayanıksız bir temel üzerine yüksek bina yapmaya benzerdi.³⁵

Aslında Ethem Nejat'ın eğitim düşüncesinin temelini teşkil eden önemli konulardan bir de annenin eğitilmesi zorunluluğuydu. Ona göre eğitim faaliyetlerinden olumlu netice alabilmek için önce “*Valideyi*” eğitmeliyiz. İleri milletler anne eğitimine büyük önem veriyorlar. Örneğin İngiltere’de bu işte yeterli oldukları için, çocukların ilköğretim tahsilinin önemli bir kısmını anneleri vermektedir. Amerikalılar gittikleri yerlerde bile erkek okullarından önce kız kolejleri kuruyorlar. Bütün bu sebeplerden dolayı kızlarımıza ait yok denecek kadar az olan mektepleri çoğaltmalı ve onları ıslah etmeliyiz³⁶

Ethem Nejat, yalnız erkeklerin yetişmesine önem veren ve kadınlarını ihmal eden bir milletin kalkınması, çağdaş uygarlık seviyelerini yakalamasının mümkün olmadığını düşünmekteydi. Hatta milletlerin ilerlemesi kadınların eğitiminden başlar. Kadınların eğitimi erkeklerinkinden daha önemlidir. Zira çocukları yetiştiren annedir ve anne terbiyesi terbiyelerin en esaslısıdır.

Ethem Nejat, annelerin çocukları eğitmek ile görevlerinin çok ağır olduğunu ve bu anlamda milletlerin en ağır vazifesini annelerin yerine getirdiğini düşünmekteydi. Kadınlarımızın bu görevlerinde başarıya ulaşmaları için mutlaka “*Terbiye-i etfal*” konusunda

³³ Ethem Nejat, “Terbiye-i Fikriye”, *Sırat-ı Müstakim*, C.V, S.126, 1326, s. 359.

³⁴ Osman Kafadar, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, Ankara 1997, s.292.

³⁵ Ethem Nejat, “Kız Mektepleri”, *Sırat-ı Müstakim*, C.VI, S.156, 1327, s. 408.

³⁶ Ethem Nejat, “Neden Muallime Yetiştirilmiyor”, *Sırat-ı Müstakim*, C.VI, S.155, 10 Ağustos 1327, s. 390–391.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

eğitilmeleri gerekmektedir. Maalesef memleketimizdeki “*Valideler*” bu konuda çok cahil kalmışlardır. Annelerimizin bilgisizliği nedeniyle çocuklarımız yalnız terbiye alanında olumsuz etkilenmiyorlar aynı zamanda söz konusu ümmî anneler, sağlıksız, tembel, beceriksiz ve korkak nesillerin de yetişmesine neden oluyorlar.³⁷

Millî benliğimizi korumak, millî varlığımıza yönelen tehlikeleri bertaraf etmek için de kızlarımızı okutmaya mecburuz. Şöyle ki; Balkanlarda özellikle Türklerin azınlıkta olduğu yerlerde Türkler evlerinde bile artık Rumca, Bulgarca konuşmaya başladılar. Bu gibi köy ve kasabalara mutlaka kızlara yönelik okullar açılmalı geleceğin annelerine dilimizi ve benliğimizi öğretmeliyiz.³⁸

Ethem Nejat, daha önce okula gitme imkânı bulamayan hanımların eğitimi için seyyar kadın mekteplerinin uygun olduğunu düşünmekteydi. Adı geçen mekteplere Dârülmullimattan mezun olan muallimelerin nitelikli olanları atanmalıydı. Bu okullarda kadınlarımız en az iki hafta, en çok bir buçuk zaman süresince çeşitli konularda eğitilmeliydiler.³⁹

Sayılan bu nedenlerden ötürü kızlarımızı mutlaka okutmamız. Kızlarımızı okutmanın temel gereksinimi de kız öğretmen okulları olduğuna göre hâliyle Dârülmualimatlara çok önem vermeliyiz.

Ethem Nejat, Dârülmualimatların ülke geneline yayılması fikrindeydi. Memleketimizde sekiz yaşını geçen kız çocuklarının büyüdüğü düşünülmekte ve okula göndermekten kaçınılmaktadır. Bu sebeptendir ki Dârülmualimatların sayısı acilen fazlaştırılmalıdır. Ülke sınırları içerisinde yirmiden fazla Dârülmualim olduğu hâlde kız öğretmen okulu sadece İstanbul’da mevcuttur.⁴⁰ “*O da köhne, adı bir Dârülmualimatdır.*”⁴¹

Devletin uzak bölgelerinden örneğin, Anadolu’nun doğusundan veya Makedonya’dan kızların öğretmen olmak amacıyla

³⁷ Ethem Nejat, “Çocuğun Terbiyesinde Valide”, *Sırat-ı Müstakim*, C.VII, S.157, 1327, s. 13–15.

³⁸ Ethem Nejat, “Neden Muallime Yetiştirilmiyor”, s. 391.

³⁹ Ethem Nejat, *Terbiye-i İptidaiye Islahatı*, s. 40.

⁴⁰ Ethem Nejat’ın, Dârülmualimînlerin sayısı için “*Yirmiden fazla*” değerlendirmesi yaptığı görülüyor. Ancak bu sayı söz konusu makalenin yazıldığı zaman dilimi için eksik rakamdır. II. Abdülhamid Dönemi’nin sonlarında Dârülmualimîn sayısı otuzu aşırıyordu. Bkz: *Salname-i Devleti Aliye-i Osmaniye*, 1326, İstanbul s. 334–366. Kaldı ki bu rakam II. Meşrutiyet dönemi başında artmıştır. Ethem Nejat gibi meselenin içinde olan bir insanın ülke genelindeki öğretmen okulu sayısını bilmemesi mümkün değildir. Bahse konu olan “*Yirmiden fazla*” ifadesi ile nitelikli gördüğü Dârülmualimîn sayısını ifade ediyor olabilir kanaatindeyiz.

⁴¹ Ethem Nejat, “Neden Muallime Yetiştirilmiyor”, s.391.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

İstanbul'a, adı geçen okula gelmesi mümkün değildir. Bu yüzden her vilayet merkezine Dârümuallimatlar açmalı bunu başaramayacaksak en azından büyük vilayet merkezlerine birer kız öğretmen okulu açılmalıdır.⁴² Her vilayet merkezinde mevcut olan inas rüştiyelerine, (Kız ortaokulları) bağlı olarak iki sene daha fazla öğrenimle Dârümuallimatlar vücuda getirmek fazla masraf gerektirmeyecektir.

Bayan öğretmenlerin maaşlarının tatminkâr olması gerektiğini düşünen Ethem Nejat, hatta bizim muallimlerimize Avrupa'daki meslektaşlarına kıyasla daha fazla ücret verilmesini ister. Çünkü Müslüman Türk hanımları yalnız başına kasaba veya köylere göreve gitmek istemezler. Beraberlerinde ailelerinden birilerini de götürmek durumunda oldukları için masrafları daha fazla olur. Ayrıca bayan öğretmenlerin alacakları dolgun ücret Dârümuallimatlara talebi artırır.⁴³

Ethem Nejat çok önem verdiği kız mekteplerine daha iyi öğretmen yetiştirmek için açılacak Dârümuallimatlarda alınması gereken birtakım tedbirler düşünmekteydi. Bunların başında okulun programı gelir. Kız öğretmen okullarının programları şöyle olmalıdır;

Teori olarak: Terbiye, din ve ahlak bilgisi, görgü kuralları, sağlık bilgisi, çocuk gelişimi, ev idaresi, ev ve çiftlik ekonomisi, Fen bilgisi, Medeni bilgiler, tarih ve coğrafya, bahçıvanlık, kümes hayvancılığı ve sütçülük ile ilgili bilgiler.⁴⁴

Pratik olarak: Bahçe işleri, dokuma, kümes işleri, arıcılık, sütçülük, konserve hazırlama ve hazır yemek pişirme, biçki-dikiş, ev işleri.⁴⁵

Eski erkek öğretmenlerin kendilerini geliştirmeleri için birtakım tedbirler sunan Ethem Nejat, eski bayan öğretmenlerin de kendi hâllerine bırakılmalarına karşıydı. Onların da tıpkı Dârümuallim mezunları gibi altı aylık, bir yıllık ve bir buçuk yıllık kurslara alınması gerektiğini düşünmekteydi.

Ethem Nejat, Dârümuallimata lazım olan bazı öğretmenleri bu konuda örnek olarak gösterdiği Macaristan'dan getirmek

⁴² Daha sonraki yıllarda Dârümuallimatların sayısı artırılmış fakat taşradaki kız öğretmen okulları devamlılık gösterememiş ve buradaki kız öğretmen adayları İstanbul'a gönderilmiştir. Bkz: Bağdat'tan İstanbul Dârümuallimat'a gönderilen öğretmen adayları ile ilgili olarak; *BOA, DH. UMVM*, Dosya No:18, Gömlek No:42, 1333.

⁴³ Ethem Nejat, "Neden Muallime Yetiştirilmiyor", s. 391.

⁴⁴ Şefika Kurnaz, *Meşrutiyet Dönemi Türk Kadını*, İstanbul, 1996, s. 93.

⁴⁵ Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, Ankara 1991, s. 56.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

istemekteydi. Ancak okulun idarecisi ve diğer hanım öğretmenler millî terbiyeyi verebilmek için Türk olmalıydı.⁴⁶

Çocuk bahçelerinin açılmasını çok önemseyen Ethem Nejat, buralarda bir parça okuma yazma bilmekten başka bir hüneri olmayan Alyans mezunu Yahudi kızların öğretmenlik yapmasına karşı çıkmaktaydı. Bunun için mevcut Dârümuallimatlardan ayrı olarak çocuk bahçesi⁴⁷ öğretmeni yetiştirmek için bir kız öğretmen okulu kurulması taraftarıydı.

Ethem Nejat'ın fikrine göre rüştiye mezunu kızlar çocuk bahçesi öğretmeni olmak için uygun adaylardı. Bunların öğretmen okuluna geldikleri takdirde çocuk bahçesi öğretmeni olmaları kolaydır. Normal Dârümuallimattaki öğrenim ile çocuk bahçesi Dârümuallimatındaki öğrenim tamamen farklıdır. İkincilerini en fazla üç yarı dönemde öğretmenliğe hazırlamak mümkündür. Ancak buralarda ders verecek olan erkek ve bayan hocaların işlerinin erbabı olmaları lüzumludur.⁴⁸

Ethem Nejat, içinde bulunduğu dönemde öğretmenleri menşelerine göre şu şekilde tasnif etmekteydi:

1. Hiç bir mektep görmeden yetişmiş ehliyetli muallimler
2. Eski Darümuallimîn ve İdadi Mezunları
3. Yeni Darümuallimîn Mezunları

Ethem Nejat, hiçbir mektep görmeden yetişmiş ehliyetli muallimler ile eski Darümuallimîn ve İdadi mezunları arasında fazla bir fark görmemekte ve sözü geçenleri kıyasıya eleştirmektedir. Ona göre bu tip öğretmenler içerisinde öyleleri mevcuttur ki bir okulda görev yapmalarının fayda yerine zararları vardır. Bu gibileri meslektan ihraç etmekte herhangi bir beis yoktur. İhtiyar ve aciz olanları işten uzaklaştırılmalıydılar.⁴⁹ Birinci ve ikinci sınıfa dâhil ettiği öğretmenlerden faydalanılabilecek olanların mutlaka birtakım kurs ve seminerlerden geçmesi gerektiğini düşünen Ethem Nejat, Dârümuallimînlerden yeni ve kaliteli öğretmenlerin yetişmesini bekleyecek zamanın olmadığı kanaatindeydi. Fakat yetersiz öğretmenlere verilecek 3-4 haftalık kursların kâfi olmayacağını

⁴⁶ Ethem Nejat, *Terbiye-i İptidaiye Islahatı*, s. 40.

⁴⁷ Çocuk bahçesi, F. W. August Fröbel'in "*Kindergarten*" ismiyle ortaya koyduğu okul öncesi eğitim kurumu idi. Ethem Nejat'ın dışında aynı dönemde Satı Bey gibi bazı Osmanlı eğitimcileri de bu okulların ülkede yaygınlaşmasını istemektedir. Bkz: Hamza Altın, "Osmanlı Eğitimcisi Mustafa Satı Bey ve Öğretmen Yetiştirme Hakkındaki Görüşleri ve Faaliyetleri", *Türk Kültürü*, S. 509-510, 2005, s. 271.

⁴⁸ Ethem Nejat, *Terbiye-i İptidaiye Islahatı*, s. 31.

⁴⁹ Ethem Nejat, *Terbiye-i İptidaiye Islahatı*, s. 5.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

savunan Ethem Nejat, adı geçen öğretmenlerin en az altı ay veya bir sene yatılı Dârülmualimînlerde ders görmesi gerektiğini belirtmekteydi.⁵⁰

Ethem Nejat'ın fikrinde öğretmenlere verilecek kurslarda iki nokta üzerinde durulmalıydı; Bunların birincisi ders, ikincisi ise terbiyeye yönelikti.

Söz konusu öğretmenlere verilecek ders programı şöyle olmalıydı:

1. Türkçe: Güzel okuma, sade tahrir ve çocuk edebiyatı okutulmalıdır.

2. İlm-i Diniye: Dinimiz ile ilgili çeşitli konulara ait bilgiler verilmelidir

3. Fenni-Terbiye-i Etfal Usul-i Tedris. Bu derste fazla teferruata girmeden, çocuk ruhu ve çocuk terbiyesi verilmelidir. En iyi öğretim metotları mükemmelen anlatılmalıdır. Bu iş için noksansız bir tatbikat mektebi kullanılmalıdır. Ayrıca kursiyer öğretmenlerin örnek okulları gezerek buradaki öğretmenlerin uyguladığı metotlardan ders almaları gerekmektedir.

4. Hendese ve Hesap: Alıştırma yaparak öğretilmeli ayrıca söz konusu derslere ait pratik kurallar anlatılmalıdır.

5. Ziraat: Nazari bilgilerden ziyade tatbikata önem verilmelidir. Konular özetlenmemeli etraflıca anlatılmalıdır.

6. Tarih-i Osmanî: Türk ve İslam Tarihi detaylı, genel tarih ise özet halinde verilmelidir.

7. Coğrafya: Osmanlı ve genel coğrafya konuları üzerinde durulmalıdır.

8. Terbiye-i Bedeniye: Bu ders teferruatlı bir şekilde ve her gün işlenmelidir.

9. El işleri: Öğretim şekli ve faydaları hakkında nazari bilgi verilmeli. Bununla birlikte kâğıt, mukavva, kil, tel işleri ile uğraşılmalıdır.

10. Resim: En fazla hayali resme yer verilmeli, tabiat resimlerine de önem verilmelidir.

11. Öğretmenlere verilecek diğer bir ders Malumat-ı Fenniye olmalıdır.

⁵⁰ Ethem Nejat, *Terbiye-i İptidaiye Islahatı*, s. 6.

Bunların yanı sıra seminer ve kursa alınan öğretmenlere medeni ve kanuni bilgiler de verilmelidir. Ethem Nejat, “*Eski hocalara musiki öğretmek mümkün olamaz*” demekle birlikte yine de müzik bilgisinin, şifahi olarak yavan birtakım şeyler de olsa, verilmesi taraftarıydı.⁵¹

Bütün ümidini yeni Dârülmullimînlerden mezun olanlara bağlayan, Ekrem Nejat bunların da iyi yetişmeleri için bazı tedbirlerin alınması gerektiğini düşünmekteydi. Bunları şöyle sıralıyordu:

1. Kitaplar, gazeteler: Özellikle köy muallimlerinin gelişmesini sağlayacak, terbiye, sağlık, ziraat, sosyoloji alanlarında millî kitaplar bastırılıp öğretmenlere parasız olarak dağıtılmalıdır. Yine muallimler için uygun bir veya daha fazla gazete ile anlaşılıp düzenli olarak öğretmenlerin okuması sağlanmalıdır. İmkânlar el verirse “*Talim ve terbiye*” ile ilgili bir mecmua çıkartılarak öğretmenlerin hizmetine sunulmalıdır.

2. Ziyaret ve seyahatler: Öğretmenlerle uygun zamanlarda tiyatro, fabrika gibi farklı yerlerde toplantı yapmak ve başka ilginç özellikleri olan yerlere ziyaretlerde bulunmak onlar için bir değişiklik olur ve bu faaliyetler onları mesleki anlamda geliştirir.

4. Muallimin kongreleri: Öğretmenlerin mesleki gelişimi için kongrelere önem veren Ethem Nejat bu sayede öğretmenlerin birbirlerini tanıyarak bilgi ve görgülerini paylaşacaklarına inanır. Bu kongrelerin büyük şehirlerde yapılmasına gerek yoktur. Kasabalarda hatta köylerde bile yapılabilir.⁵²

Ethem Nejat kongrelerin şu şekilde tertip edilmesi gerektiğini savunur;

1. Meslek ile ilgili konferanslar.
2. Terbiye ve tedaris ile ilgili tartışma ve konuşmalar.
3. Model dersler.
4. Terbiye (Pedagoji) tarzları hakkında konuşmalar.
5. Ahlak ve beden terbiyesi.
6. Meslek kitapları hakkında istişare ve kitapların seçimi.
7. Faydalı bazı yerlere ziyaretler.

Ethem Nejat, yeni öğretmen okullarından çıkan öğretmenlerin köylere iki üç kişilik gruplar hâlinde gönderilmeleri gerektiğini

⁵¹ Ethem Nejat, *Terbiye-i İbtidaiye Islahatı*, s. 8.

⁵² Ethem Nejat, *Terbiye-i İbtidaiye Islahatı*, s. 11.

savunmaktaydı. Bu öğretmenlerin eski öğretmenler ile çalıştırılması verimlilikleri açısından, uygun değildir. Zorunlu olarak birlikte çalışmaları gerekiyor ise idare yetkisi yeni öğretmende olmalıdır.⁵³

Ethem Nejat, çağdaşı birçok eğitimciler gibi, öğretmen yetiştirme işinde müfettişlere önemli görevler vermekteydi. Müfettişler iyi donanımlı olmalı ve bilgilerinden öğretmenleri faydalandırmalıdır. Müfettişler çocukların bazılarını kaldırarak soru soran neticede onlara aferin diyen yahut öğretmenlerine çıkışan insanlar olmamalıdır. Öğretmenlerin en yakın yardımcıları olması gereken müfettişler, aynı zamanda gittiği yerleşim yerlerinde halkı eğitim-öğretimden ziraata birçok konuda aydınlatacak görevliler olmalıydılar.

Ethem Nejat, eğitim-öğretimde yapılan yeniliklerin öğretmenlere ulaştırılmasında müfettişlerden faydalanması gerektiğini düşünmekteydi. Mesela müfredat programlarında yapılması gereken değişiklikler için öğretmenleri belli merkezlere toplamaktansa müfettişlere adı geçen konuları aktarıp, onların okul okul gezerek, öğretmenleri aydınlatmaları sağlanmalıydı.⁵⁴

Ethem Nejat'ın, genel eğitim düşüncesinde ve bu çerçevede öğretmen yetiştirme ilgili fikirlerinde ön plana çıkan özelliklerinden biri de öğretmen okulundaki müfredat içerisinde ziraata verdiği önceliktir. Onun cumhuriyet döneminde kurulan Eğitim Enstitülerinin fikir babası olarak değerlendirilmesinde de bu önceliğin etkisi vardır.⁵⁵

Köylere ziraat bilgisine sahip öğretmen yetiştirme konusunda “*Bir fabrika lazım*” diyen Ethem Nejat, adres olarak da Darülmüallimînleri göstermekteydi.⁵⁶

Dârülmüallimînlerde mevcut ziraat derslerini az bulan Ethem Nejat'ın şikâyetçi olduğu sadece program ve okulda verilen teorik bilgiler değildi. O, uygulamanın da yetersiz olduğunu düşünmekteydi. Bu konuda Balkan ülkelerin bile gerisinde olduğumuzu iddia etmekteydi. Hâlihazırdaki Dârülmüallimînlerin şehirlerin ortasında olduğunu belirten Ethem Nejat, bu durumda ziraat derslerinin tam anlamıyla yapılması imkânsız olduğunu söylemekteydi. Batıdaki

⁵³ Yahya Akyüz, “Tarihi Süreç İçerisinde Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Sorunu”, *Öğretmen Yetiştiren Yüksek Öğretim Kurumlarının Dünü-Bugünü-Geleceği Sempozyumu*, 8–11 Haziran 1987, Ankara, s. 34.

⁵⁴ Ethem Nejat, *Terbiye-i İptidaiye Islahatı*, s. 15.

⁵⁵ Cavit Binbaşoğlu, *a.g.e.*, s. 89.

⁵⁶ Ethem Nejat, “Dârülmüallimînler- Ziraat- Askerler”, *Sırat-ı Müstakim*, C.V, S.122, 1326, s. 295.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

benzerleri gibi adı geçen okulları şehrin dışına, tabiat ile iç içe şehrin tahribatından uzağa taşımak lazımdır.⁵⁷

Dârülmullimînlerde öğrenilen ziraat dersinde kitaba bağlı kalınmamalıdır. Uygulamaya önem vermeli, meseleyi daha iyi kavramak için gezi gözleme de yer verilmelidir. Her şeyden önce bütün Dârümuallimînler uygulama için birer tarlaya sahip olmalıdır.⁵⁸ Hatta öğretmen okullarını çiftliklerde yapmak daha isabetli olacaktır. Esasen Dârülmullimînlerde bir çiftçinin beslediği, arı, tavuk, köpek vb. benzer hayvanlarda mevcut olmalıdır. Ayrıca bir köylüye ziraat işlerinde lazım olan alet ve makineler öğretmen okullarında bulunmalı öğretmen adayları bunların kullanmasını öğrenmeli ve daha sonra görev yapacağı yerlerde ahaliyi bu konuda aydınlatmalıdır. Zira köylü için bu konuda da öğretmenden daha iyi bir eğitici ve örnek bulunamaz⁵⁹

Sadece Dârülmullimînlerde ziraat dersi okutmanın yetersiz olduğunu düşünen Ethem Nejat, Dârümuallimatların müfredatlarına da ziraat dersleri bırakmak gerektiğini düşünmekteydi.⁶⁰ İzmir’de yeni açılan Dârümuallimatın özelliklerini övmekte fakat ziraat dersinin olmamasını büyük noksanlık olarak görmekteydi. Amerika ve Belçika, Macaristan, Fransa gibi bazı Avrupa ülkelerinde kız öğretmen okullarında söz konusu dersler mevcuttur. Oysa bizim kadınlarımız dünyadaki diğer hemcinslerine oranla daha fazla tarım faaliyeti ile iç içedir.⁶¹

Görüldüğü üzere Ethem Nejat öğretmenlerin tarımsal faaliyetler konusunda da ülke insanına örnek olmasını arzulamaktaydı. O, meslek hayatını, taşrada geçirdiği için eğitimin, bu meyanda öğretmenin eksikliklerini tespit ettiği noksanlıkların giderilmesi için

⁵⁷ Ethem Nejat, *Terbiye-i İbtidaiye Islahatı*, s. 23; Esasen Ethem Nejat, yalnız öğretmen okullarının değil bütün okul binalarının bahçeli ve ferah bir ortama sahip olmasını istemekteydi. Bkz: Ethem Nejat, “Mektep Binaları”, *Sırat-ı Müstakim*, C. VI, S. 140, 1326, s. 156–157.

⁵⁸ Aslında bu dönemde Dârülmullimînler bir tarla temin edilmesi için bir takım çalışmalarını arşiv kaynaklarından öğreniyoruz; *09/Za/1333 (Hicri) Dosya No:133*, Gömlek No:11, Fon Kodu: DH. UMVM, Dârümuallimînlerdeki ziraat dersi için gerekli olan tarlanın icar bedelini karşılamak üzere Musul vilayeti bütçesinde nakil icrası ile ilgili yazışmaya tanık oluyoruz ayrıca Dârümuallimînler ziraat dersi için alet edevat alındığı konusunda; *Tarih: 25/Z/1333 (Hicri) Dosya No:133* Gömlek No:71;Fon Kodu: DH. UMVM Musul Dârümuallimîni’nin tatbikat-ı ziraiye tarlasında kullanılmak üzere satın alınacak alet ve edevat için gerekli paranın sene-i haliye muvazene-i hususiyesinden nakil yoluyla karşılanması.

⁵⁹ Ethem Nejat, *Türklük Nedir ve Terbiye Yolları*, s. 48.

⁶⁰ Cavit Binbaşoğlu, *Eğitim Düşüncesi Tarihi*, s. 173.

⁶¹ Ethem Nejat, *Türklük Nedir ve Terbiye Yolları*, s. 24.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

fikir üretmekteydi.⁶² Bu sebeple ziraat meselesindeki titiz yaklaşımını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

Ethem Nejat, yeni Dârülmullimînlerden mezun olan öğretmenlerin şartlara göre iki senelik, bir senelik yahut altışar aylık ihtisas kurslarına devam etmeleri gerektiğini düşünmekteydi. Bahsi geçen kurslara gelişi güzel öğretmenler alınmamalı bu işi içinde imtihan açılmalıdır. Ayrıca ihtisas kurslarına devam edeceklerin aralıksız olarak bir yıl öğretmenlik yapmaları şartı konmalıydı.

Macaristan, Romanya ve Avusturya'nın kısa zamanda tarımda oldukça mesafe kat etmelerinin sebebi bu ülkelerin öğretmenlerini, öğretmen okullarından mezun olduktan sonra iki senelik ziraat öğretmen okuluna devam mecburiyetinde bırakmalarındır.⁶³ Ethem Nejat, ayrı ayrı ihtisas Dârülmullimînlerinin masraflı olacağını için, muallimleri ziraat, ticaret ve sanayi mekteplerine göndermenin daha isabetli olacağını savunanların yanıldığını iddia etmekteydi. Çünkü Ethem Nejat'ın fikrinde öğretmen ve ticaret ve sanat insanların yetişme ortamı ve şartları farklıdır. Bu nedenle başta ziraat olmak üzere müstakil ihtisas Dârülmullimînleri açılmalıdır. Adı geçen Dârülmullimînlerin nizamnamesi programı ayrı olmalıdır.⁶⁴

Nitelikli öğretmen yetiştirmek için öncelikle yapılması gereken bir “*Zümre-i münevver*” yetiştirmek olduğunu düşünen Ethem Nejat, bu aydın grubu Dârülmullimînlerde toplamak suretiyle geleceğin öğretmenlerini yetiştirmeyi tasarlamaktaydı. Öğretmen okullarında ders verecek bu öğretmenlerin kendi alanlarında çok iyi yetişmeleri, en az bir yabancı dili bilmeleri gerekmekteydi. Bunun içinde batı ülkelerine gönderilmeliydiler.

Dârülmullimîn öğretmenliği için yurt dışına gidecek öğretmen adaylarını belirlemek çok önemlidir. Bu iş için gönderilecek kişileri seçmek için yarışma açmak sağlıklı değildir. Zira tecrübeler göstermiştir ki, müsabakayı kazanıp gidenlerin bazıları öğretmen olmak yerine daha avantajlı gördükleri başka alanlara yöneliyorlar. Bu nedenle bu kişileri öğretmenliği meslek edinecek idealist ve fedakâr kimseler arasından seçmeliyiz.⁶⁵

Tahsile gönderilecek kişilerin mutlaka Türk olması gerektiğini düşünen Ethem Nejat bu kişilerle her şeye rağmen öğretmen olacaklarına dair bir kontrat imzalanması lüzumuna inanmaktaydı.

⁶² Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, (Yay. Haz. Engin Tonguç) Ankara, 2000, s.18.

⁶³ Ethem Nejat, *Türklük Nedir ve Terbiye Yolları*, s. 48.

⁶⁴ Ethem Nejat, *a.g. e. s. 27.*

⁶⁵ Ethem Nejat, *a.g. e. s. 50.*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Ethem Nejat, yurt dışına eğitime gönderilecek şahıslar farklı dallarda eğitim görecekları için her biri hangi ülkelere gitmeleri faydalı ise oralara gönderilmeleri taraftarıydı. Bu cümleden olarak bir veya iki kişi pedagoji (Terbiye-i etfal) için İngiltere veya Amerika'ya, ziraat okulundan mezun biri, ziraat tahsili için yine bahsi geçen ülkelere, tatbiki ziraat için buradaki ziraat Dârümuallimîninde iki yıl tahsil için Macaristan'a gönderilmelidir.

Hikmet, kimya ve tarih-i tabi eğitimi için Almanya ve İngiltere'ye gitmelerinin uygun olacağını savunan Ethem Nejat, İngiltere'ye gideceklerin Oxford veya Cambridge'e devam etmelerini istemekteydi.

Beden eğitimi dersin öğrenimi için yurt dışına çıkacaklar İsveç'i tercih etmelidirler. Fakat bu öğrenim için gidecekler çeşitli Avrupa ülkelerinde staj yapmalıdırlar. Keza el işleri dersi öğretmeni adayı için de İsveç uygun bir tercihtir.⁶⁶

Ethem Nejat'a göre, Tarih, coğrafya ve matematik dersi için adayların gönderileceği ülke Almanya, resim ve musiki eğitimi için gönderilecekleri yer ise İtalya olmalıydı.⁶⁷

Öğretmen yetiştiren Dârümuallimînlerin fiziki özelliklerinin de önemli olduğunu vurgulayan Ethem Nejat adı geçen binalarda şu özelliklerin olmasını istemekteydi⁶⁸:

1. Dârümuallimînler sıhhi şartların mevcut olduğu bir bina olmalıdır.
2. Dârümuallim binalarını şehrin keşmekeşliğinden uzakta kurmak lazımdır. Fakat kurulduğu yer hepten mahrumiyet yeri olmamalıdır.
3. Öğretmen okulları geniş araziye sahip olmalı ve açık hava derslerine elverişli olmalıdır. Ziraat dersinin toprak üzerinde aletle tatbiki olarak işlenebilmesine imkân tanınmalıdır.
4. Öğretmen okullarında sınıflardan başka, ders çalışma salonu, kütüphane, spor salonu vb. birimler bulunmalıdır.
5. Dârümuallimînlerde laboratuvar, hikmet hane, tarih-i tabi, ziraat ve sanayi ile ilgili müzeler bulunmalıdır. El işi dersi için gerekli atölye noksansız bulunmalıdır.

⁶⁶ Ethem Nejat, *a.g.e.*, s. 52.

⁶⁷ Ethem Nejat, *a.g. e.* s. 53.

⁶⁸ Osman Kafadar, *a.g.e.* s. 293.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

6. Öğretmenlerin okul ile bağlarını sıkı tutmak için öğretmenlere okul civarında küçük meblağ ödeyerek kalabilecekleri meskenler inşa edilmelidir.

7. Öğretmen okullarındaki hayvanlarla ilgilenmek tarlaları sürmek okul çiftliğinin temizliği öğrencilere ait olmalıdır.

8. Dârümuallîm dâhilinde bir tatbikat mektebinin bulunması zaruridir. Bu okul geceli olursa daha iyi olur.⁶⁹

Ethem Nejat, Dârümuallimînlerle, kaliteli öğretmenleri çekebilmek için mutlaka maaşlarının artırılması gerektiğini düşünmekteydi. Aslında genel olarak öğretmenlerin maaşları düşüktü fakat öğretmen okullarında görev yapan öğretmenler daha fazla mağdur durumdaydılar. Çünkü yüksek okul mezunu bir öğretmen orta öğretimde öğretmenlik yaptığında 1000–1500 kuruş, Dârümuallimîninde öğretmenlik yapan bir yüksek okul mezunu bir öğretmen ise 500–1000 kuruş maaş alıyordu. Ayrıca derslere göre öğretmenlere maaş verildiği için müzik, el işleri, beden eğitimi gibi bazı derslerin öğretmenlerinin maaşı 100–200 kuruş civarında olabiliyordu.⁷⁰

Beden Eğitimi öğretmenin öğretmen okullarında 200 kuruş aldığını belirten Ethem Nejat, bu olayın adı geçen derse az önem verilmesinden kaynaklandığını belirtmekteydi. Çünkü ona göre bu aylıkla çalışan bir öğretmen “*Yalancılıktan öğretmen*” idi. Bu davranış “*Okutursun*” kabilinden bir yaklaşımdı.⁷¹

Ethem Nejat’ın Dârümuallimîn için önem verdiği diğer bir şube ise Beden eğitimi dersidir. Çünkü O, “*Terbiye-i bedeniye*” dersini İslam dininin bir gereği saymaktaydı.⁷² Öğretmen Okullarının bazılarında, bir yıllık “*Terbiye-i bedeniye*” şubelerinin açılması gerektiğini düşünen Ethem Nejat, öğretmen adaylarının beden eğitimi dersi hakkındaki bilgi ve kabiliyetlerinin muhakkak olması gerektiğini vurgulamaktaydı.

Ona göre, öğretmen okulu mezunlarının beden eğitimi dersleri yedi numaradan az ise öğretmen seçilmemesi gerekirdi. Keza ehliyetname ile öğretmenlik yapacakların da bu dersin uzmanları huzurunda en az yedi numara almaları lüzumludur.⁷³

⁶⁹ Ethem Nejat, *Türklük Nedir ve Terbiye Yolları*, s. 6–57.

⁷⁰ Ethem Nejat, *a.g. e.* s. 61.

⁷¹ Ethem Nejat, *a.g. e.*, s. 36.

⁷² Ethem Nejat, “Japonya’da Mektepler”, s. 108.

⁷³ Ethem Nejat, *Türklük Nedir ve Terbiye Yolları*, s. 35.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Ethem Nejat, ilkokullardan yüksek okullara kadar öğretimin bütün kademelerinde askeri talim dersleri bırakılmasını istemekteydi. Öğretmenler bu işi ciddi ve vakur bir şekilde icra etmeliler. Bu özelliklere sahip öğretmen yetiştirmenin en kolay yolu ise öğretmen okullarına talim dersini ders programına almak ve bu iş için mesleğini seven zabıtlardan talim öğretmeni olarak yararlanmaktır.⁷⁴

Ethem Nejat'ın fikrine göre Dârülmullimînlerde silah bulunmalıdır. Depolarda lüzumsuz yere bekleyen dokuzlu mavzerlerden yeterli miktarda öğretmen okullarına dağıtılmalıdır.⁷⁵ Öğretmen adayları silah kullanmasını mükemmel surette öğrenmeli ve silahı sevmelidirler.⁷⁶

Ethem Nejat, öğretmenlerin bedenen sağlam, tıpkı bir asker gibi yetişmesini isterdi. Onları sürekli zinde tutmak için geliştirdiği yöntemlerden biri de öğretmen adaylarını yaz kış gezi ve yürüyüşlere çıkartması idi. Bursa ve İzmir'de yönetici olduğu sırada Dârümuallimîn öğrenci ve öğretmenlerini Bursa- İstanbul, İzmir- İstanbul arasında yürüyüş ve gezi düzenlemesi ünlüdür. Cuma günleri de öğrencileri yakın köy gezilerine çıkartırdı.⁷⁷

Hareket emri verilince şarkı ve trampet eşliğinde yürüyüş başlar, şehrin dışına çıkınca izci yürüyüşüne göre tertibat alınır ve bu suretle hedefe ulaşıldı. Varılan yerde bayrak sırığa çekildikten sonra kahvaltı yapılır, bir parça dinlendikten sonra, bazı beden eğitim hareketleri, izcilik ders ve tatbikatları yapılırdı. Cuma vakti köy camisine gidilerek, güzel sesli öğrenciler tarafından namaz kıldırıldıktan sonra köylülerle hasbıhal edilir bir takım incelemelerde bulunulurdu.

Bu şekilde muallim adaylarına köy ortamı ve köylü sevdinirilir, onların köy hayatını tanımalarını sağlanırdı. Aynı zamanda köylülerin, öğretmenlere karşı olması muhtemel ön yargıları yıkılırdı.

⁷⁴ Ethem Nejat, "Terbiye-i Bedeniye", *Sırat-ı Müstakim*, C.VI, S.132, 1326, s. 4.

⁷⁵ Ethem Nejat, *Türklük Nedir ve Terbiye Yolları*, s. 36.

⁷⁶ Balkan Savaşlarının felakette sonuçlanmasında başta ordu olmak üzere ülkenin birçok kurumu sorumlu tutulmuştu. Eleştirilen kurumlardan biri de öğretmenlik müessesesi idi. Çünkü Balkan Devletlerindeki öğretmenler, özellikle Bulgarlar, savaş sırasında bir komite reisi gibi görev yapmış, cepheye asker göndermiş ve bunların motive edilmesinde büyük rol oynamışlardır. Savaş sırasında bölgede görev yapan ve bu durumdan etkilenmiş olan Ethem Nejat, Balkan devletlerinin askeri orduları değil muallim ordularının galip olduğunu düşünmekteydi. Bkz: Ethem Nejat, *Mektepçilik*, İstanbul, 1332, s. 12; Yahya Akyüz, "Eğitim Alanında Aydınların Özeleştirisi ve Balkan Savaşları", *Tarih ve Toplum*, S. 228, Aralık, 2002, s. 56.

⁷⁷ Yahya Akyüz, *Türkiye'deki Öğretmenlerin Toplumsal Değişimdeki Etkileri*, s. 160.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

SONUÇ

Osmanlı Karlofça Antlaşması'ndan (1699) sonra gerileme dönemine girdi. 19. yüzyıl ülke için üzücü olayların birbirini takip ettiği bir asır oldu. Nihayet vatanın selameti için birçok insanın ümidi hâline gelen II. Meşrutiyet de beklenen kurtuluşa çare olamadı ve bu dönemde, başta Balkan Savaşı olmak üzere, felaketler artarak devam etti.

Ethem Nejat'ı değerlendirirken, II. Meşrutiyet devri eğitim ve fikir adamlarımızdan olduğunu unutmamak, bu keşmekeş ve “*Bocalama*” devrinin şartlarını göz önünde bulundurmamak gerekir. Adı geçen dönemin aydınları devleti kurtarmak adına birçok fikri maceraya yelken açmaktan kaçınmamışlardır.

Ethem Nejat, heyecanı, mücadelesi, merakı ile tipik bir meşrutiyet aydınıdır. Onun başlangıçta İslamcı ve Türkçü görüşlere sahip olduğuna şahit oluyoruz. Genç ömrünün son yıllarını ise sosyalist görüşlere sahip olarak geçirmiştir. Ethem Nejat gerçek anlamda bir sosyalist miydi? Bu konuda teferruatlı bilgiye sahip değiliz. Lakin yeni kimliği ile daha önce yazdığı kitap ve makalelerine herhangi bir eleştiri getirmemiş olduğunu biliyoruz.

Ethem Nejat'ı eğitim tarihimizin, özelde öğretmen yetiştirme tarihimizin önemli şahsiyetlerinden biri yapan onun birbirinden değerli eserleri, makaleleri ve eğitim adamı olarak gecesini gündüzüne katarak yaptığı çalışmalarıdır.

Ethem Nejat'ın yazdıklarını incelediğimizde, akıl ve bilime önem veren, vatanını gönülden seven, kutsal değerleri ile barışık, milletine âşık, bir Türk-Osmanlı aydını ile karşılaşılıyor.

Ethem Nejat'ın Türk çocuklarının kapalı kapılar arkasında, sağlıklı şartlarda eğitim görmelerine karşı idi. Beden eğitimini, ziraat faaliyetlerini, askerlik ile ilgili dersleri çok önemsiyordu. Öğrencilerin asker, öğretmenlerin komutan gibi yetişmesini istiyordu. Öğretmen ve idareci olarak görev yaptığı öğretmen okullarda bu görüşlerini uygulamak için sınırsız bir enerji ile çalıştı. Onu devrinin gazete ve mecmualarında bir futbol takımının ortasında, o zaman keşşaflık olarak adlandırılan izcilerin arasında bulmak mümkündür. O her halükarda hareket taraftarı idi.

Ethem Nejat, devrindeki eğitim hayatının özellikle öğretmenlerin değişmesi için uğraş verdi. Ona göre öğrencileri sadece toplumda iltifat edilen mesleklere yönelten, çocukların eğitim yönünü göz ardı ederek yalnızca öğretimi yücelten, gençlere ticaret, zanaat ve ziraat gibi bir memleket için elzem olan alanlardan soğutan,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

müteşebbis vatandaş olmasını sağlayamayan öğretmen tipleri değişmeliydi.

Ethem Nejat birçok olumsuzluklara rağmen öğretmen adaylarına idealizmi, görev aşkını aşıladı. Genç öğretmenlerde “*Öğretmenler çok şeyi değiştirebilir*” kanaatinin hâsıl olmasını sağladı.

Ethem Nejat, hakkında daha fazla çalışma yapılmayı hak eden eğitimci ve aydınımızdır. Onu siyasi bir görüşün tekeliinden kurtararak, eserlerini gün yüzüne çıkartmakta ve genç nesillere tanıtmakta sayısız fayda vardır.

KAYNAKÇA

- AKBULUT, Erden, *Milli Azadlık Savaşı Anıları*, İstanbul, 2006.
- AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul, 2001.
- AKYÜZ, Yahya, *Türkiye’deki Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri*, Ankara, 1978.
- AKYÜZ, Yahya, “Tarihi Süreç İçerisinde Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Sorunu”, *Öğretmen Yetiştiren Yüksek Öğretim Kurumlarının Dünü-Bugünü-Geleceği Sempozyumu*, 8–11 Haziran 1987, Ankara.
- AKYÜZ, Yahya, “Eğitim Alanında Aydınların Özeleştirisi ve Balkan Savaşları”, *Tarih ve Toplum*, S. 228, Aralık, 2002.
- AKYÜZ, Yahya, *Türkiye’deki Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri*, Ankara, 1978.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit, *Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi*, İstanbul, 1995.
- CEYHAN, Abdullah, *Sırat-ı Müstakim ve Sebülürreşad Mecmuaları Fihristi*, Ankara, 1991.
- DUMAN, Tayip, “Ethem Nejat’ın Eğitim Görüşü”, *Atatürk Döneminden Günümüze Cumhuriyetin Eğitim Felsefesi ve Uygulamaları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 2006.
- ERGÜN, Mustafa, *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri*, Ankara, 1996.
- Ethem Nejat, *Türklük Nedir ve Terbiye Yolları*, İstanbul, 1329.
- Ethem Nejat, *Terbiye-i İptidaiye Islahatı*, İzmir, 1331.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

-
- Ethem Nejat, "Müdafaa-i Milliye ve Terbiye", *Yeni Fikir*, C. II, S. 9, Mart 1329.
- Ethem Nejat, "Fransız Usulü Tahsilin Zararları", *Sırat-ı Müstakim*, C. V, S.108, 9/1326.
- Ethem Nejat, "Liselere mi Başka Mekteplere mi Muhtacız", *Sırat-ı Müstakim*, C. V, S. 110, 9, 1326.
- Ethem Nejat, "Terbiye-i Bedeniyeye Nasıl Ehemmiyet Veriyorlar... Bizde, Avrupa'da", *Yeni Fikir*, C. I, S. 3, 15 Şubat 1327.
- Ethem Nejat, "Mektepler ve Oyun", *Tanin*, NO: 944, 6 Nisan 1326.
- Ethem Nejat, "Mektep Tatilleri", *Sırat-ı Müstakim*, C. VI, S. 149, 1327.
- Ethem Nejat, "Gezinti- Mektep ve Terbiye Bahisleri", *Sırat-ı Müstakim*, C. VI, S.138, 1326.
- Ethem Nejat, "Dağlı, Bayırlı, Ovalı Olmalıyız", *Yeni Fikir*, C. III, S.19, Kanun-i Sani 1329.
- Ethem Nejat, "Tatil Muhacereti", *Yeni Fikir*, C. I, S. 4, 15 Mart 1329.
- Ethem Nejat, "Mekteplerimizde Canlı, Ateşin, Hayat İsteriz", *Yeni Fikir*, C. III, S.14, 1329.
- Ethem Nejat, "Japonya'da Mektepler" *Sırat-ı Müstakim*, C. VI, S.137, 1326.
- Ethem Nejat, "Terbiye ve Musiki", *Yeni Fikir*, C. III, S.16, Teşrin-i Evvel 1329.
- Ethem Nejat, *Türklük Nedir ve Terbiye Yolları*, (Yay. Haz. Faruk Öztürk) İstanbul, 2001.
- Ethem Nejat, "Kız Mektepleri", *Sırat-ı Müstakim*, C. VI, S.156, 1327.
- Ethem Nejat, "Terbiye-i Fikriye", *Sırat-ı Müstakim*, C. V, S.126, 1326.
- Ethem Nejat, "Neden Muallime Yetiştirilmiyor", *Sırat-ı Müstakim*, C. VI, S.155, 10 Ağustos 1327.
- Ethem Nejat, "Çocuğun Terbiyesinde Valide", *Sırat-ı Müstakim*, C. VII, S.157, 1327.
- Ethem Nejat, "Mektep Binaları", *Sırat-ı Müstakim*, C. VI, S. 140, 1326.
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

-
- Ethem Nejat, “Dârülmualimînler- Ziraat- Askerler”, *Sırat-ı Müstakim*, C. V, S.122, 1326.
- Ethem Nejat, “Terbiye-i Bedeniye”, *Sırat-ı Müstakim*, C. VI, S.132, 1326.
- Ethem Nejat, “Dağlı, Bayırlı, Ovalı Olmalıyız”, *Yeni Fikir*, C. III, S. 19, Kanun-i Sani 1329.
- Ethem Nejat, “Tatil Muhacereti”, *Yen Fikir*, C. I, S. 4, 15 Mart 1329.
- Ethem Nejat, “Japonya’da Mektepler” *Sırat-ı Müstakim*, C. VI, S.137, 1326.
- KAFADAR, Osman *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, Ankara 1997.
- KIRBY Fay, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, (Yay. Haz. Engin Tonguç) Ankara, 2000.
- KURNAZ, Şefika *Meşrutiyet Dönemi Türk Kadını*, İstanbul, 1996.
- KURNAZ, Şefika *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, Ankara 1991.
- TEVETOĞLU Fethi, *Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*, Ankara, 1967.
- TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler, II. Meşrutiyet Dönemi*, C. I, İstanbul, 1998.
- TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler, Mütareke Dönemi*, C. II, İstanbul, 1999.
- UZGÖREN, Gökhan, *Türk İzcilik Tarihi*, İstanbul, 2000.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*